

Den historiske

Helgelendingen

Helgeland
Historielags
info-blad

www.helgeland-historielag.no

Årgang 35

Nr.3 - 2016

Fredrikke Tønder Olsen

Fredrikke Tønder Olsen var født i Kopardal på Løkta i 1856. Hun var en dyktig dame som blant annet etablerte Christiania Viserguttbyrå, organiserte handel mellom Nord-Norge og hovedstaden, og støttet aktivt kvinnekampen rundt forrige århundreskifte. Bautaen over henne ble avduket på Løkta Museumsforenings anlegg på «Sjyhåjen» i 2014. Relieffet er laget av Skule Waksvik. På bildet står initiativtaker Svein Laumann sammen med Fredrikke.

Fredrikke Tønder Olsen

Født 26.9.1856

Kopardal

Død 30.12.1931

Side 3:
Droppet Horva

Side 5: Kurs om steds-
navn på Helgeland

Side 6-7: «Han var
ingen tosk nei»

Framskritt på kanten av stupet

Hva er framskritt på kanten av stupet? Spørsmålet skaper vel for de fleste en rekke assosiasjoner og bilder. Både konkrete og mer allegoriske. Står man på kanten av «Trolltunga» eller «Prekestolen», vil et skritt fram uten tvil få alvorlige konsekvenser, for å si det pent. I sånne tilfeller vil uten tvil ett skritt tilbake være et stort framskritt. Hvis man da ikke aktivt og bevisst søker katastrofen.

Verden står i dag på kanten av et stup. Klimaendringene skaper hvert år stadig større problemer for stadig flere mennesker. Flom og ørkenspredning, ras og andre klimaskapte katastrofer rammer stadig nye millioner mennesker. De aller fleste er enige om at problemene er menneskeskapte. Gjennom en levemåte som vår lille klode ikke tåler, stormer vi, med stadig større intensitet og iver, mot kanten av stupet.

Ikke desto mindre går offisiell politikk ut på å grave enda fortere, altså ta et riktig langt og godt steg framover. Ideen virker ikke å være spesielt fornuftsbeinet. I sin omfattende «Beskrivelse av Lofoden og Vesteraalen» fra 1818 gir prosten i Vågan, Erik Andreas Colban, følgende beskrivelse av sine sognebørn: «Indbyggere i Lofoden og Vesteraalen ere egentlig uden Charakter. Fast og bestemt er Intet i deres Tænke- og Handle-

maade. Nærværende sandselige Forestillinger lede dem i alt, hvad de tænke og gjøre. Uden udvortes Anledning er Sjelen tom for Eftertanke, og hvad der opvækker den af Dvalen, er kun det, som har Indflydelse paa nærværende Tilfælde, der snart glemmes. Deres Sindsbekafthed er derfor Roe og Tilfredshed, Aabenhjertighed, Bøielighed, der lettelig sættes i Bevægelse, og kan ledes, hvorhen man vil; men ligesaa letsindig og ustadig, som aldrig er at slaae Lid til, og derfor ved udvortes Tillokkelse falsk og uredelig.

At anstille Betragtninger, handle efter Overlæg, foresætte sig et visst Maal, kjendes ikke; Øieblikket bestemmer Alt. Kan noget strax erholdes, spares ingen Flid; er Fordelen derimod uvis, fraværende, angaaer det Almindelige, eller Eftertiden, hjælper ingen Overtalelse. Egennyttens hersker derfor overalt, der paa den ene Side forleder til Overtroe i Haab om Vinding, og paa den anden til Mistænkelighed og Avindsyge.»

Jaja, skal vi driste oss til å antyde at prost Colban ville funnet solid bekreftelse i dagens verden. At manglende evne til langsiktig tenking, preger langt flere enn «Lofoden og Vesteraalen». Det kan være en trøst at vi preges av «Roe og Tilfredshed». Men kanskje en mager trøst.

Martin Jøsevoll

Historielaget droppet Horva

Helgeland Historielag så seg i siste øyeblikk nødt til å droppe deltakelse på landbruksutstillingen «Horva» i Sandnessjøen, i begynnelsen av september.

Helgeland Historielag hadde tinget standplass og var lovet plass i hovedteltet. Da riggingen startet og lagets medlemmer skulle finne plassen, viste det seg at vi var presset ut av hovedteltet og inn i et lite telt med fasiliteter som gjorde det umulig å drive det boksaget som var planlagt.

Styret i Helgeland Historielag hadde planlagt å selge pakker med gamle årbøker og andre historiebøker til «gi-bort-pris». Men en sånn aktivitet krever litt plass og ikke minst tørre forhold.

Vi beklager at vi ikke fikk delta. Horva er en glimrende anledning til å nå nye mennesker, få spredt vårt materiale og kanskje få nye medlemmer. Men vi lover å komme sterkere tilbake ved senere anledninger. Og vi tilgir så gjerne arrangørene som nok hadde mye å stri med.

VÅRT NYE SALGSLEDD:

Mosjøen Libris

Tlf. 75 17 53 33

E-post: mosjoen@libris.no

Mosjøen; **libris**

16 museer i 16 kommuner

- Grønsvik kystfort i Lurøy
- Nesna museum
- Rana museum
- Hemnes museum
- Nordvika gamle handelssted på Dønna
- Herøy bygdesamling
- Leirfjord museum
- Vefsn museum
- Petter Dass-museet
- Lensmannsgården i Hattfjelldal
- Grane bygdetun
- Velfjord bygdemuseum
- Vevelstad bygdetun
- E-huset på Vega
- Sømna bygdetun
- Bindal bygdetun

**HELGELAND
MUSEUM**

EMIGRANTER

Jens Peder og Gisken på Blyset i Bardal hadde 8 barn. Det var Kristine f. 1878, Paul f. 1879, Alfred f. 1881, Ole Johan f. 1884, Jens f. 1887, Kristian f. 1889, Einar f. 1891 og Elen f. 1895. Paul omkom i et forlis ved Slyngen i Åsværet i 1899 og Kristian overtok gården heime i Bardal. Resten, seks stykker, dro til Amerika. Hva skjedde med dem?

Det var i Amerikafeberens dager. De hadde nære slektninger i Amerika, Gisken hadde hele 5 søsken som hadde emigrert før og som kunne ta imot og hjelpe dem til å etablere seg.

De første som dro hadde Midt-Vesten (Minnesota, Nord- og Sør-Dakota) som mål. De ville ha jord og bli farmere. De siste dro til Vestkysten, til Seattle og begynte som fiskere

Alfred reiste først i 1899. Han var også den eneste som så igjen Norge. Ca 1912 var han heime på besøk. Her forelsket han seg i Olga, den 18 år gamle dattera på nabogården. Hun dro sammen med han til Amerika. De giftet seg 1913 og fikk fire barn.

Ole Johan reiste i 1903. Han slo seg ned i Nord-Dakota og fikk seg jord. Giftet seg og fikk fire barn. Det var lite kontakt med han etter at han dro.

Kristine dro 1908, antagelig til en tante.

Hun giftet seg med en norskamerikaner og fikk fire barn, to av dem døde som små. En av hennes døtre lever faktisk ennå 99 år gammel.

Jens reiste i 1911. Han dro endel omkring og arbeidet der det var arbeid. Han giftet seg aldri. Etterhvert holdt han mye til på Vestkysten og var med i fisket.

Det ser ut til at det var han som holdt kontakten med søsknene og gamlelandet best. Han reiste rundt og besøkte dem og holdt også kontakt med barna deres. Av brevene hans kan man lese mellom linjene at de to søstrene ikke fikk det noe særlig bra i ekteskapet, og at Ole antagelig hadde alkoholproblemer.

Einar og Elen var de siste som dro i 1923 til Detroit på Vestkysten. Elen giftet seg samme år med en nordmann. Hun fikk to barn, bare ett levde opp.

Einar var med i fisket på Vestkysten fra California til Alaska. Han giftet seg ikke men bodde hos Elen i Detroit mellom fiskeriene.

Kvelden den 28. januar 1930 gikk han for å besøke en kjenning. Han kom aldri heim, forsvant helt sporløst. Man må anta at han ble drept.

Stedsnavn på Helgeland

Sandnessjøen 15-16/10 2016. Kurssted Scandic Hotel Syv Søstre

Helgeland Historielag arrangerer kurs i stedsnavnsforskning og registrering av stedsnavn i registreringsprogram/database.

Kurset er beregnet på både unge og gamle som har interesse for lokalhistorie. Kurset er åpent for alle som ønsker å tilegne seg kunnskap om stedsnavnsregistrering.

Kurset starter lørdag kl 09:00 og avsluttes søndag 16/10 kl 14:00

Kursveileder er **Inge Strand**, Bodø.

Han er historiker og har i mange år vært leder for "Arkiv Nordland". Har mellom annet skrevet mye om økonomisk historie i Nordland. I det siste har han arbeidet med digital publisering av de 180.000 stedsnavnene som ble samlet inn i det store "Stadnamnprosjektet i Nordland". Han vil vise oss hvordan vi via internett kan skaffe oss kunnskap om stedsnavn. Han vil også drøfte spørsmål knyttet til navns opphav og språklig utvikling. I tillegg vil kurset ta for seg hvordan man legger nye stedsnavn inn i databasen samt hvilke kriterier som må oppfylles.

Deler av kurset blir satt av til trening i bruk av registreringsprogrammet. Derfor er det en forutsetning at deltagerne har tilgang på eget datautstyr under kurset. Noe av opplegget er at deltagerne skal arbeide i team to og to

helst fra et kjent område/kommune. Dette krever at deltagerne har med seg opplysninger om lokale stedsnavn i form av navnelister eller opptegninger på kart.

Kurset er tenkt gjennomført slik at deltagerne skal kunne fortsette dette registreringsarbeidet etter at de er kommet hjem.

Det er satt en grense på antall deltagere på ca 20, noe som har sammenheng med veiledningen og øvinger.

Kurset koster 750 kroner pr.deltaker, som dekker møterom, kaffe og fin lunsj.

Eventuell overnatting ordner kursdeltakerne selv. Det er inngått avtale med Scandic Hotell Syv Søstre, Sandnessjøen.

Påmelding til:

Arne J. Andersen. 481 50 710.

aj.and48@gmail.

com, eller

Rigmor Bosness.

482 50 270,

rbosness@online.no

Påmelding innen

7. oktober.

Velkommen til et kurs der vårt eget distrikt er tema

Inge Strand, Bodø.

HELGELAND KRAFT

Strøm fra verdens vakreste kyst

Han var ingen tosk nei

Vi kan feire mange slags jubileum for forfatteren Ole Edvard Rølvåg fra Dønna i år. Det er 140 år siden han ble født. Det er 120 år siden han emigrerte til Amerika, og det er 110 år siden han ble professor i norsk ved St. Olaf College, Northfield, Minnesota

Av Martin Jøsevoll

- Du er en tosk Ole! Utsagnet stammer, ifølge den folkelige historietradisjonen på Nord-Dønna, fra Kristian Andersen Nordøy, etter at 18-19 åringen Ole Edvard Rølvåg hadde takket nei til tilbudet om å bli høvedsmann på egen storbåt, finansiert av den samme Kristian.

Og for folket i Rølvågen, i Nordøyen og Sørøyen, kunne ikke et sånt "nei takk" bli betraktet som noe annet enn toskeskap. For dem var mulighetene til egen båt og høvedsmannsrolle som om vi skulle bli oppringt av Erna eller Jonas en kveldsstund etter valget. Høyere status var knapt tenkelig.

I tillegg var det ingen hvem som helst som kom med dette tilbudet. Kristian Andersen Nordøy var høvdingen på Nord-Dønna. Hans ord var, om ikke akkurat lov, så la man vekt på hans vurde-

ringer og så til ham når man ville ha et godt råd. Det var Kristian Andersen Isach Coldevin tok kontakt og korresponderte med da han gjenopprettet kontakten med gammellandet etter "flukten" til Amerika.

Det er derfor ikke så merkelig at Ole Edvard Rølvåg hentet tilfang og inspirasjon fra Krestian *Andersæ*, da han skapte romanfiguren Per Hansa, høvedsmannen i "seilassen" over prærien. Mannen som ledet grunnleggelsen av "riket" der vest.

Hvorfor nei?

Det har ofte vært spekulert i hvorfor Ole Edvard takket nei til tilbudet. Ole Edvard Rølvåg var født inn i en familie for hvem havet var en naturlig og som regel den eneste, arbeidsplass. Han kjente derfor fiskerbondens kår og visste så vel at fiskerlivet ville gi ham gode lotter, men også mangt et sjødrev i fjeset. Som sine venner og naboer måtte en meget ung Ole Edvard til Lofoten for å hente føde til familien. Det var slik det skulle være. Han må tidlig ha vist dyktighet og lederegenskaper. Tilbud om høvedsmannsjobb ble ikke gitt til pinger. Spørsmålet er altså; rømte Ole Edvard Rølvåg primært fra noe, eller til noe da han pakket reisekista og dro til Amerika? Fryktet han et langt liv med dauen på ripa, med slit og sjøs-

kvett og bare noen få juledager innimellom? Eller hadde fiskerglutten fra Rølvåg, gjennom nødtørftige dager på Snekkevik skole, fått et glimt inn i det "forjettede land", et liv tuftet på formell kunnskap fra bøkene verden? Så han at denne verden vanskelig lot seg grunnlegge rundt myrrabbene og langs fjæresteinene på Nord-Dønna?

Ble sentral

Uansett om det var det ene eller andre, om det var tapet av vennen Martin Åker på Lofothavet, eller drømmen om et liv med bøker som var avgjørende, så kom Ole Edvard Rølvåg til å bli en sentral person i det norske Amerika, og gjennom sitt forfatterskap har han gitt oss viktige nøkler til hvordan vi skal møte dagens virkelighet med mange mennesker på vandring mot et annet land og annet liv. Hans mest kjente bøker er nok derfor langt viktigere og mer sentrale i dag, enn de var da de kom på 20-tallet. Derfor må vi ikke la «tosken» Ole Edvard synke bort i glemsel, men hente innsikt og kunnskap i hans diktete verden.

Bautaen over Ole Edvard Rølvåg er å finne i Rølvåg på Dønna. Det er en kopi av bautaen som er reist i USA, og kom til Norge i 1976, og ble hentet på Fornebu av Jon Austad og Svein Bjørnvik.

Foto: Leonid Rødsten

Musikk og nordnorsk identitet

Av Martin Jøsevoll

Professor Ove Larsen ved Nord universitet Nesna, har gjennom mange år vært en av bærerne av nordnorsk folkemusikk. Både i teori og praksis. Som en meget habil felespiller og gudbenådet historieforteller, har han med stor suksess turnert Nordkalotten rundt og løftet fram en musikk som ifølge offisielle kilder og holdninger ikke eksisterer.

Norsk folkemusikk har nemlig tradisjonelt vært definert å tilhøre områdene sør for Dovre og «dalstroka innafor». En misforståelse som gradvis er korrigert, spesielt etter at musikkmiljøet ved tidligere Høgskolen i Nesna, tok fatt på et omfattende forsknings- og formidlingsprosjekt. Sentralt i den jobben sto Ole Rabliås som etter flere oppdagelsesferder rundt på Helgeland kunne berike norsk folkemusikk med over 600 slåtter og folketoner.

Det altså fra et område som var påstått musikkfritt. Også Sverre Mogård Larsen har bidratt med perler fra dagliglivet på Helgeland, gjennom samlingen av bårsuller og barnesanger.

I 1996 ga Ove Larsen ut CD-en «Min vemods fryd» sammen med en rekke nordnorske musikere. Innholdet på platen er hentet fra Ole Rabliås sine funn på Helgeland, arrangert på en ny og spennende måte. I 2009 kom en ny plate: «Dr. Larsen – blå resept». Også den med nordnorsk folkemusikk.

Ove Larsen har i mange år vært en flittig skribent i vitenskapelige tidsskrifter, spesielt etter at han i 2001 disputerte for doktorgraden med avhandlingen «Drevjaslåttenes estetikk – verdinormer nedfelt i en folkelig uttrykksform». Det var en videreføring av hovedoppgaven hans som også handlet om drevjapolsen.

I fjor høst kom boken «Musikk, folk og landskap» med Ove Larsen som bidragsyter og redaktør sammen med sin kollega fra Nesna, professor Paal Fagerheim. Boken har også bidrag fra svenske musikkforskere. Bidragene i artikkelsamlingen spenner fra forskning på nyere samisk musikk, rock, rap, reggae til folkemusikk. En skattekiste for oss som er opptatt av musikk og nordnorsk (nordkalott) identitet.

En av perlene i samlingen er Ove Larsens artikkel «Den gang Beatles kom til Korgen. Rockens rolle sett fra utkanten». En sjarmerende fortelling om hvordan en kameratgjeng i utkant-Norge mot slutten av 60-tallet tok mot og utviklet den nye musikken på sin måte. En sann svir å lese. Boken anbefales på det varmeste. Det er å håpe at den nye universitetsstrukturen ikke ødelegger musikkmiljøet på Nesna, men lar det få ressurser til å blomstre videre, til glede for Nord-Norge.

Professor Ove Larsen har gledet mange med sitt felespill. Foto: Martin Jøseveld.

«Musikk, folk og landskap»
Paal Fagerheim og Ove Larsen (red.)
Orkana Akademisk Forlag

Lokalbanken gjennom generasjoner!

helgelandsparebank

- EN DRIVKRAFT FOR VEKST PÅ HELGELAND

Prinfo RØNNES

VI HAR HATT ANSVARET FOR DESIGN OG PRODUKSJON AV DE FLESTE
HISTORISKE BOKPRODUKSJONER PÅ HELGELAND I OVER 30 ÅR.
VÅRT SAMARBEID MED DE FORSKJELIGE HISTORIELAG OG REDAKTØRER
HAR VÆRT EN FORNØYELSE. DET SKAL VI FORTSETTE MED!

**Kirkegata 22,
8656 Mosjøen
Tlf. 75 17 53 00
www.ronnes.no
post@ronnes.no**

A PART OF PRINFO COMMUNICATION GROUP

Det var en gang. Sånn begynner jo alle eventyr, og dette er ett av de sanne og vidunderlige eventyr. Eventyret om hvordan mange vanlige kvinner (og noen få menn), vant over det store uhyggelige Trollet som het ei livstruende folkehelse. Som hadde barn som blant annet het Tuberkulose.

Enestående bauta: I alle byer og bygder finnes ett eller flere monument for å hedre de som kjempet og falt under andre verdenskrig. Rimelig nok. Men i Norge finnes bare en bauta som hedrer de som kjempet den store krigen mot tuberkulosen og ei skral folkehelse. Den står i Bardal og ble avduket i 1993, og blir bekranset hver 17. mai. Da får unge og eldre høre historien om sine formødre som kjempet og vant. Det er Skule Waksvik som har laget relieffet på steinen. På bildet holder lederen av Bardal Helselag Magni Sandal appell ved bautaen. I bakgrunnen Arna Meisfjord med flagget. Foto: Martin Jøsevoll

Av Martin Jøsevoll

I 1910 ble Nasjonalforeningen mot tuberkulosen stiftet. Foreningen fikk senere navnet Nasjonalforeningen for folkehelsen og var pioneren i kampen for å bedre ei skrantende folkehelse som blant mye annet skyldtes

manglende kunnskap. Folk visste ikke. De trodde. For sånn hadde det jo vært gjort og levd i alle år.

Folk visste for eksempel ikke hva en bakterie var og hvor den kom fra. Derfor var hygien en dårlig. «Sputt ikkje på golvet», sto det

Den store kampen for folkehelsa

til og med på oppslag i kirkene. Problemene skyldtes ikke bare manglende kunnskap. Fatigdommen var stor og utbredt, så det var ikke så enkelt å leve sunt. Det var vanskelig nok å overleve. I denne virkeligheten var det at de mange små og store helselagene begynte å virke.

Bardal Helselag var ett av de mange lokallagene til Nasjonalforeningen for folkehelsen. Det ble stiftet høsten 1926 og har altså 90 års jubileum i år. I alle disse årene har laget vært en bærebjelke i bygda, i kampen for det gode liv. De var i spissen i kampen mot tuberkulosen og var en støtte for de svakeste i samfunnet.

Laget sørget for tran og kokte havresuppe til skoleelevene. De sørget for sykekurv i bygda, og klær til mange som ble sent på sanatoriet. De hjalp gravide og småbarn med babyklær. De ga økonomisk støtte til dem som ikke hadde. De var kort og godt byggmestre for den moderne velferdsstaten. De våget å peke på samfunnets oppgaver på vesentlige områder.

Tuberkulosen rammet først og fremst fattigfolk. Da den var overvunnet, mot slutten

av 50-tallet, hadde den tatt ca 250.000 liv i Norge. Krigen mot tuberkulosen var altså en av de alvorligste krigene Norge har vært gjennom. Til sammenligning falt og omkom ca 10.000 mennesker under andre verdenskrig. Men våpnene til kvinnene i helselagene i landet, var kunnskap, omsorg og empati.

Da tuberkulosen var bekjempet i årene etter andre verdenskrig, tok Bardal Helselag initiativet til å bygge helsehus i bygda. Det inneholdt legekontor, forsamlingshall og folkebad. På 50- og 60-tallet var det ytterst få i bygde-Norge som hadde bad. Da badebehovet ikke lenger var til stede, ominnredet de helsehuset og skapte Leirfjords første barnehage.

Selv om medlemstallet har skrumpet og gjennomsnittsalderen stiger, står Bardal Helselag fortsatt på for velferden i bygda. I tillegg har de hatt et omfattende støttearbeid for internasjonale prosjekt og har i mange år vært støttespillere for blant andre Leger uten grenser. De føler og tar ansvar der de kan gjøre noe.

Helgeland Historielag gratulerer med jubileet!

For å forstå sin samtid,
må man kjenne historien.

Helgelendingen
ANNO 1929 · HELG.NO

Returadresse:
Helgeland Historielag,
Rigmor Bosness, Nordsjøveien 4, 8860 Tjøtta

Styret i Helgeland Historielag

Det nye styret i Helgeland Historielag ble valgt på årsmøtet i Sandnessjøen 8.-10. april. Styret har i løpet av våren og sommeren hatt tre møter, ett i Mosjøen, ett i Sandnessjøen og ett på Wangbrygga i Bardal. Sentralt på alle møtene har blant annet den nye avtalen med Mosjøen Libris stått.

Samarbeidet med Kulturverkstedet i Sjøgata er nå avsluttet. Historielaget takker for den jobben de har utført. Alle bøker er tatt hånd om av Mosjøen Libris som nå skal stå for

salg og markedsføring i årene som kommer. Styret er meget godt fornøyd med den nye avtalen, og ledelsen ved Mosjøen Libris har vist stor entusiasme og vilje til å gjøre en god jobb.

Bildet av det nye styret ble tatt under siste møte på Wangbrygga i Bardal. Fra venstre Esther Villmones Ødegård, Arne J. Andersen (leder), Rigmor Bosness, Martin Jøsevold, Oddvar Ulvang og Gunnar Breimo (første vara). Foto: Åshild B. Blyseth

Helgelendingen
Helgeland
Historielag
Info-blad
www.helgeland-historielag.no

Redaktør: Martin Jøsevold
Utgitt av Helgeland Historielag

Styret Helgeland Historielag:

Leder: Arne J. Andersen, Herman Wildenveysgate 44, 8802 Sandnessjøen
epost: aj.and48@gmail.com

Sekretær: Esther Johanne Villmones Ødegård, 8646 Korgen
epost: estherjohanne@hotmail.com

Økonomiansvarlig: Rigmor Bosness, Nordsjøveien 4, 8860 Tjøtta
epost: rbosness@online.no

Styremedlem: Martin Jøsevold, 8897 Bardal
epost: joese@online.no

Styremedlem: Oddvar Ulvang, 8800 Sandnessjøen
epost: oddvar.ulvang@roros.net

Varamedlemmer: Gunnar Breimo, Ingvild Dahl, Britt Bosness